

**BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA KASBIY BILIMLARNI KOGNITIV
O'ZLASHTIRISHGA IMKON BERUVCHI METODLAR
МЕТОДЫ, ПОЗВОЛЯЮЩИЕ КОГНИТИВНО СОВЕРШЕНСТВОВАТЬ
ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ ЗНАНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ
METHODS THAT ENABLE COGNITIVE IMPROVEMENT OF
PROFESSIONAL KNOWLEDGE IN FUTURE TEACHERS**

D.Q.Oxunova¹

¹FarDU o'qituvchi.

oxunova2302@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy bilimlarini kognitiv faollik asosida o'zlashtirish kompetensiyalari va ularning pedagogik texnologiya asosida rivojlantirish usul va metodlari ochib berilgan.*

Kalit so'zlar: *pedagogik texnologiya, kognitiv faoliyat, intellektual, motiv, kasbiy bilimlar, qobiliyat, dasturiy ta'lim, loyihalash, modellashtirish.*

Аннотация: *В данной статье раскрываются компетенции овладения профессиональными знаниями будущих учителей на основе познавательной деятельности и методы и методы их развития на основе педагогических технологий.*

Ключевые слова: *педагогическая технология, познавательная деятельность, интеллектуальная, мотивация, профессиональные знания, способности, программное образование, проектирование, моделирование.*

Abstract: *This article reveals the competences of mastering the professional knowledge of future teachers based on cognitive activity and the methods and methods of their development based on pedagogical technology.*

Key words: *educational technology, cognitive activity, intellectual, motivation, professional knowledge, ability, software, design, modeling.*

Bugungi globalizatsiya jarayonlari yoshlarimizning ongi va shu-rini o'zgartirdi. Oliy o'quv yurtlarida ta'lim olayotgan talabalar dunyo-qarashda, aql-idrokda kattalardan keskin farq qilmaydi. Shunga qaramay, hayotning o'zi ularga ham kattalardek ta'lim berishni, auditoriyada ular-ning fikrlash doirasini tinmay monitoring qilib borishni taqozo etadi.

Keyingi yillarda oliy ta'lim tizimida ham "interfaol usullar", "breyn-shtorming", "keys-stadi"lar, "treninglar" kabi qator yangi atamalar ishla-tila boshlandi. Ushbu

TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYA

I son, Yanvar

usullarning ijobiy hamda ayrim murakkab tomonlari to'g'risida o'quv qo'llanmalar, kitoblar ham paydo bo'ldi. Pedagogik texnologiyalar bo'lajak o'qituvchilarga o'quv jarayonini to'liq tasavvur etish imkonini beradi. Chunki unda ta'lim jarayonining to'liq manzarasi uning maqsadlari, mazmuni, shakllari, vositalari, usullari, metodlari, kafolatlangan natijasi o'qituvchi va o'quvchilar faoliyatini yaxlit tarzda qamrab oladi. Mazkur komponentlar o'zaro aloqador bo'lib o'quv jarayonining yaxlit butunligini ifodalaydi.

Umumiy o'rta ta'lim tizimida amalga oshiriladigan o'quv jarayoni quyidagi talablarga muvofiq tarzda tashkil etilganda bo'lajak o'qituvchilarda aniq tasavvur hosil bo'lishi mumkin:

1. O'quvchilarda bilish, o'qib o'rganish, rivojlanish, ijtimoiylashish ehtiyojining mavjudligi;
2. O'quvchilarda turli fanlarga oid bilimlar va ma'naviy, madaniy, axloqiy rivojlanish motivlarining shakllanganligi;
3. O'quv jarayonining mazmuni ijtimoiy buyurtmadan kelib chiqishi hamda umummilliy dastur va davlat ta'lim standartlari talablari doirasida belgilab berilishi;
4. Pedagogik jarayonni tashkil etishda didaktik omillarga ustuvorlik berilishini hisobga olish.

Rivojlantiruvchi hamda kognitiv xarakterdagi ta'lim texnologiyalari o'quvchilarni har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi. O'quvchilarda mustaqillik, tashabbuskorlik, mas'uliyatlilik, tanqidiy, kreativ fikrlash kabilar shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari yordamida shakllantiriladi. Bunda o'quvchilarning o'quv tarbiya jarayonidagi mustaqilligini ta'minlashga alohida e'tibor qaratiladi. Chunki o'quvchilar har doim o'z imkoniyatlarini namoyon qilishga intiladi. Buning uchun bo'lajak o'qituvchilar o'quvchining imkoniyatlarini faoliyatli yondashuv asosida ro'yobga chiqarish mumkinligi haqidagi pedagogik bilimlarga ega bo'lishlari lozim. O'quv jarayonidagi barcha elementlar, birinchi navbatda, o'quvchilarni intellektual, ma'naviy-axloqiy, madaniy, jismoniy, estetik jihatdan rivojlantirishga xizmat qilishi nazarda tutiladi. Buning uchun o'quvchilarni xalqning ko'p asrlik ijtimoiy tajribasi, intellektual, ma'naviy, madaniy boyliklari va eng zarur zamonaviy bilimlar, fan-texnika, adabiyot va san'at yutuqlari bilan yaqindan tanishtirishga e'tibor qaratiladi.

O'quvchilar o'quv materiallarining mazmun-mohiyatini to'liq anglagan holda ularni o'zlashtira olmasalar, ularning intellektual hamda kognitiv sohalari yetarlicha rivojlanmaydi. Shuning uchun ham ta'lim mazmuni o'quvchilarni rivojlantirishda asosiy vosita hisoblanishini bo'lajak o'qituvchilar anglab yetishlariga alohida e'tibor qaratish oliy pedagogik ta'lim jarayonining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYA

I son, Yanvar

Pedagogika turkum fanlari ayniqsa, didaktika va metodika oid mavzularni o'rganish jarayonida bo'lajak o'qituvchilarning ta'lim mazmuniga oid bilimlarni chuqurlashtirishga alohida e'tibor qaratish talab etiladi.

Talabalar o'quv jarayonida qo'llaniladigan pedagogik texnologiyalar o'ziga xos jihatlari bilan farqlanishini anglab yetishlari uchun didaktikaga oid mavzularni o'tishda shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalarni qo'llashga alohida e'tibor qaratiladi. Bunda mashg'ulotlarning asosiy maqsadi bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik tafakkurini boyitish, ularning metodik mahoratini oshirishdan iborat. Bunday mashg'ulotlarda ta'lim mazmunini o'qitish metodlari va texnologiyalariga oid bilimlar talabalarga tizimli tarzda taqdim etiladi. Talabalarning birgalikdagi izlanishlari zarur pedagogik bilimlarni izlab topish va kognitiv idrok etishlarini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday bilimlarni o'quvchilar va bo'lajak o'qituvchilarning hamkorlikdagi kreativ faoliyatlarini tashkil etish, evristik faollik ko'rsatish, mustaqil izlanish, o'zaro dialogga kirishishga undash imkoniyatlarini kengaytiradi. O'qituvchilar tomonidan bilish usullarini mustaqil tanlash, o'quvchilarning bilish faolliklarini rag'batlantirish, ularni qo'llab-quvvatlash kabi pedagogik faoliyat turlari amalga oshiriladi. Uni talabalar mashg'ulotlar jarayonida anglab yetadilar. Bunday mashg'ulotlarda bo'lajak o'qituvchilar o'zlashtirgan bilimlardagi bo'shliqlarni aniqlash, ularni bartaraf etish yo'llarini izlash, buning uchun mustaqil bilim olishga intilish zarurligini anglab yetadilar.

Bo'lajak o'qituvchilar o'quvchilar bilan birgalikda bilish jarayonlarida ishtirok etish, topshiriqlarni hamkorlikda bajarish motivlarini egallaydilar. An'anaviy tushuntirish o'rmini hamkorlikdagi pedagogik faoliyatni yo'lga qo'yishlari zarurligini anglab yetadilar. Bo'lajak o'qituvchilar o'quvchilarni kompleks rivojlantirishga yo'naltirilgan mashg'ulotlarni tizimli tarzda loyihalashtirish, modellashtirish kompetensiyasini egallashlari zarur. Mazkur jarayonda o'quvchilarning mustaqil, kreativ fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarurligi muhim ahamiyatga ega.

Bo'lajak o'qituvchilarning shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarini qo'llash ko'nikmalarini aniqlash maqsadida amalga oshirilgan kuzatishlarimiz davomida bir qator holatlarni aniqlashga erishdik. Ular, nazorat jarayoni, ushbu jaryonda anglangan nazorat faoliyati amalga oshirilib, kasbiy faoliyat natijalarini erishilgan yutuqlarining ko'rsatkichi sifatida qabul qilish, o'z-o'ziga ishonchning vujudga kelishi, bo'lajak o'qituvchining muammoni tushuntirish uslubiga egaligi, o'quvchilarga o'quv materiallarini taqdim etish usullarini o'zlashtirganligiga e'tibor qaratiladi.

Bo'lajak o'qituvchilar umumiy o'rta ta'lim jarayonida har bir o'quvchi uchun o'z qiziqishlari va bilish layoqatlarini dars jarayonida namoyon qilish imkoniyati

TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYA

I son, Yanvar

yaratilishi zarurligini tushunib yetishlari muhim pedagogik ahamiyatga ega. Shundagina bo'lajak o'qituvchilar har bir o'quvchining samarali rivojlanishi, ijtimoiylashishi, mustaqil, kreativ fikrlovchi shaxs sifatida o'z-o'zini namoyon qila olishi kompetensiyasiga ega bo'ladilar.

Biz bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy bilimlarni kognitiv idrok qilish kompetensiyalarini rivojlantirishni o'z ta'rifimiz orqali quyidagicha izohlashga qaror qildik: Bo'lajak o'qituvchining kognitiv idrok etish jarayoni kasbiy bilimlarni o'zlashtirish, ular ustida o'ylash, kreativ fikrlash, izlanishga asoslangan yechimlarni bayon qilish va kasbiy kompetensiyalar sifatida o'z faoliyatida namoyon qilishdan iborat harakatlar majmuidir.

Mazkur jarayonda pedagogik bilimlarni kognitiv idrok etish mexanizmlari qo'llaniladi. Bu kasbiy bilimlarni intellektual jihatdan qabul qilish, xotirada saqlash, uning o'ziga xos jihatlariga diqqatni qaratish va kommunikativ kompetensiyaning namoyon bo'lishida o'z ifodasini topadi.

So'nggi yillarda bo'lajak o'qituvchilarning diagnostik metodikalarini o'zlashtirishlariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Pedagogik diagnostika– pedagogik jarayonning umumiy holatini nazorat qilish demakdir. Pedagogik diagnostika pedagogik jarayonning psixologik, subyektiv xususiyatlarini inobatga olish asosida amalga oshiriladi. Diagnostik tekshiruvlar o'quvchilarning o'quv faoliyati, shaxsiy rivojlanishi yoki uning o'ziga xos ko'rinishlarini qamrab oladi. Diagnostika metodlari o'quvchilarning o'zlashtirish darajalarini tezkor yoki davomli tekshirishga mo'lajallanganligi bilan ajralib turadi. Chunonchi:

1. Tezkor tekshirishga mo'lajallangan diagnostika o'quvchi yoki o'quvchilar jamoasining o'quv yoki tarbiyaviy faoliyati natijalarini tezkor nazorat qilishni ta'minlaydi;

2. Davomli diagnostika o'quv jarayonining umumiy holati, o'quvchilarning yutuq va kamchiliklarini aniqlash, o'quvchilarning umumiy hamda individual xususiyatlari va o'quv jarayonining natijalarini izchil tarzda muntazam nazorat qilish imkonini beradi.

Diagnostik tekshirishlar ta'lim maqsadi va natijalarga erishishni jadallashtiradi. U ta'limning maqsad va vazifalariga qay darajada erishilganligini aniqlash va baholashga ko'maklashadi. Bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik diagnostika asosida o'quvchi shaxsini har tomonlama bilish, sinf jamoasining xususiyatlarini o'rganish, aniq pedagogik vaziyatlarda ma'lumotlarni tahlil etish kabi ko'nikmalarni shakllantirish imkonini beradi. Pedagogik diagnostikaga asoslangan holda o'quv jarayonidagi bo'shliqlar aniqlanib, unga tuzatishlar kiritish haqidagi pedagogik tasavvurlari kengayadi. Bo'lajak o'qituvchilarning interfaol topshiriqlar haqidagi bilimlarini

TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYA

I son, Yanvar

boyitish ham ularning kasbiy kompetensiyalarini takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega.

Interfaol mashg'ulotlarda talabalarning o'qish-o'rganish harakatlarini faollashtirishga xizmat qiladigan evristik mashq va topshiriqlardan foydalaniladi. Bunday mashqlarni bo'lajak o'qituvchilar mustaqil tarzda bajaradilar. Mazkur mashqlarni bajarish jarayonida bo'lajak o'qituvchilar evristik izlanishlarni amalga oshiradilar, natijada ularning bilish faoliyatlari va pedagogik bilimlari rivojlanadi, shu bilan bir qatorda bunday mashqlarni bajarishga oid intellektual ko'nikmalar va bilish kompetensiyalari shakllanadi, natijada bo'lajak o'qituvchilarda kommunikativ hamda egallangan bilimlarni amaliyotga tatbiq etish kompetensiyasi rivojlanadi. Kasbiy mobillik, hozirjavoblik, pedagogik bilimlarni generatsiyalash kabi kasbiy sifatlar tarkib topadi. Shu bilan bir qatorda bo'lajak o'qituvchilarda istiqboldagi kasbiy faoliyatida interfaol metodlaridan foydalanish kompetensiyasi ham shakllantiriladi. Bunda bo'lajak o'qituvchilar quyidagi yo'nalishlarda kasbiy ko'nikmalarga ega bo'ladilar:

1. O'quvchilarni ijodiy topshiriqlar ustida ishlashga undash;
2. O'quvchilarning kichik guruhlarida ishlash;
3. Ta'limiy, immititsion, ishchan, rolli o'yinlardan o'quv jarayonida samarali foydalanish;
4. O'quvchilar bilan muayyan mavzularda bahs-munozaralar tashkil etish, ekskursiya darslarini o'tkazish, muammoli vaziyatlar yaratish, aniq muammolarni birgalikda hal qilish;
5. Hamkorlikdagi pedagogik jarayonlarni sinf soatlarini loyihalash;
6. O'quvchilar bilan turli tanlovlar o'tkazish va boshqalar.

Natijada bo'lajak o'qituvchilar yuqori darajadagi pedagogik muloqot kompetensiyasiga ega bo'ladilar.

Umumiy o'rta ta'lim tizimini yangi paradigma asosida tashkil etish uchun bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetensiyalarni tizimli tarzda shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetensiyalarini shakllantirish istiqbolda umumiy o'rta ta'lim jarayonini Yevropa darajalari bilan integrasiyalashuvini ta'minlaydi. Shuning uchun ham oliy pedagogik ta'lim jarayonini kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan xalqaro standartlar negizida tashkil etish zaruriyati kuchaymoqda.

Oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak o'qituvchilar kasbiy bilimlarni kognitiv idrok etish natijasida ta'lim mazmuniga mos tarzda uni tashkil etish, qulay usullar, metodlar, vositalarni qo'llash, ta'lim natijalarini tashxirlash va baholash mezonlaridan samarali foydalana olish kompetensiyasini o'zlashtiradilar. Bo'lajak o'qituvchilarni

TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYA

I son, Yanvar

tayyorlash jarayonini kognitiv yondashuv asosida tashkil etish, ularda kasbiy kompetensiyalarni samarali shakllantirish imkonini beradi. Shu maqsadda oliy pedagogik ta'lim mazmuni bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy bilimlarni kognitiv idrok etish kompetensiyasini shakllantirishga yo'naltirilgan holda takomillashtirilishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Охунова, Д. К., & Шоюсупова, О. А. (2016). PEDAGOGICAL BASES OF HARMONIOUS EDUCATION OF STUDENTS. Ученый XXI века, (5-1 (18)), 42-45.
2. Oxunova, D. (2022). O 'QUVCHILAR BILIMINI BAHOLASHGA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR. Academic research in educational sciences, 3(2), 870-876.
3. Kahhorjonovna, O. D. (2022). Approaches to Preparing Future Teachers for the Organization of Cognitive Processes in General Secondary Schools. Miasto Przyszłości, 29, 6-7.
4. Kahhorjonovna, O. D. (2022). Future Teachers' Specific Characteristics of Development of Cognitive Acceptance of Professional Knowledge. Miasto Przyszłości, 29, 1-2.
5. Охунова, Д. К., & Шоюсупова, О. А. (2016). ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ГАРМОНИЧНОГО ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ. Ученый XXI века, 45.